

Цапенко Л. В.,

викладач кафедри німецької та французької мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ РОЗПОВІДІ

Анотація. У статті подано огляд підходів до аналізу емоційної, експресивної, оцінної конотацій лексичних одиниць на тлі нейтральної лексики, зокрема корпоративної та професійної; виокремлено різновиди засобів виразності на матеріалі англomовної детективної розповіді.

Ключові слова: детективна розповідь, засоби виразності, конотація, нейтральна лексика, корпоративна лексика, професійна лексика.

Постановка проблеми. Дослідження художнього тексту в сучасній лінгвістиці здійснюється із різних наукових позицій: комунікативних, лінгвостилістичних, прагматистичних, функціонально-прагматичних, когнітивних. У центрі уваги знаходяться питання аналізу тексту на різних його рівнях, зокрема на семантичному, лексико-синтаксичному, що включає вивчення засобів виразності. Цілісне сприйняття художнього тексту базується на семантичній і лексичній сполучуваності слів, на зв'язності тексту.

Важливим компонентом значення мовної одиниці є конотація. Кожен тип конотації (експресивний, оцінний, емоційний), який представлено в нашій статті, впливає на сприйняття нейтральної лексики, окремих засобів виразності в межах контексту. Лексичні одиниці певного класу виконують свою індивідуальну пізнавальну функцію і функцію впливу на читача та мають експліцитні/імпліцитні смисли вираження.

У наших попередніх дослідженнях нами виокремлено тематичні групи лексики на матеріалі англomовної детективної розповіді. Невивченими є зчеплення і конвергенція різних засобів виразності та їх сполучуваність із нейтральними групами лексики. Засоби виразності в текстах англomовного детективного жанру не були об'єктом спеціального дослідження. Для подальшого вивчення цього жанру на сьогодні важливим є виокремлення й інтерпретація засобів виразності в лінгвостилістичному, ширше прагматистичному, аспекті, що становить **актуальність** дослідження.

Метою статті є огляд підходів до аналізу типів конотацій та засобів вираження мовних одиниць. Основним завданням є виокремлення засобів виразності, типів конотації на матеріалі англomовної детективної розповіді «The Secret Garden» (1910 р.) Г.К. Честертон.

Нами зроблено спробу продемонструвати засоби виразності у текстах англomовної детективної розповіді у зв'язку з семантичною та лексичною сполучуваністю мовних одиниць, а також із конотаціями. Наведені нами засоби є універсальними, їх застосування сприяє виникненню художніх образів та реалізації інтенцій автора.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті аналізу наукової літератури та довідників [1, 5, 6] експлікуємо визначення основних інструментальних понять для наших досліджень.

Образність є цілісне сприйняття слова, групи слів або фрагмента тексту. Образ виникає як сукупність семантичних

значень слів з їх зв'язками і можливими конотаціями, що відображають повноту і внутрішні протиріччя цілого. Образність досягається завдяки багатьом засобам виразності, в тому числі, семантичній та лексичній сполучуваності слів, конотаціям. Таким чином, ці категорії підпорядковані образності в ієрархії.

Семантична сполучуваність – здатність слів вступати в сполучення з цілими класами слів на основі загального змісту. Лексична сполучуваність – здатність слів вступати в сполучення не з цілим класом слів, а лише з окремими словами з цього класу. Валентність слова фактично означає те ж саме, тому в статті ми вживаємо термін «сполучуваність».

Конотація – додатковий компонент значення мовної одиниці, яка доповнює предметно-логічний зміст суб'єктивними оцінками, емоційним забарвленням. Конотації, як правило, сприяють образності (в цьому смислі вони їй підпорядковані). У нашому дослідженні ми виокремлюємо емоційний, оцінний, експресивний тип конотацій, які різняться між собою через відмінність характеру зв'язку компонентів їх значення. Слово чи його варіанти володіють емоційним компонентом значення, якщо виражають якусь емоцію/ почуття; оцінним, якщо виражають позитивне/негативне судження того, що називається, тобто схвалення/несхвалення; експресивним, якщо своєю образністю чи якимсь іншим способом чітко виокремлюється те, що називається в цьому самому ж слові або в інших, синтаксично зв'язаних із ним словах. Семантична і лексична сполучуваність слів може бути і не на основі конотацій, якщо ж на основі конотацій, то образність вираження збільшується. Таким чином, конотація – факультативний елемент сполучуваності, але він забезпечує образність. У художніх текстах зустрічаються образи, що створені без конотацій, і тоді в цьому беруть участь інші засоби виразності, які в статті не розглядаються.

Таким чином, існує ієрархія: образність > семантична сполучуваність > лексична сполучуваність > конотації (факультативно).

Серед засобів виразності ключову роль відіграють метафора, метонімія, епітет. Уточнимо їх визначення.

Метафора визначається, як приховане порівняння одного предмета відносно іншого, вживання слова у переносному значенні на основі схожості в якому-небудь співвідношенні двох предметів чи явищ з ціллю виявлення важливої ознаки мовної одиниці [1, с. 64; 6].

Метонімія – троп, який побудований на асоціації схожості. Вживається назва одного предмета замість назви іншого на основі зовнішньої чи внутрішньої схожості між ними [там само, с. 66].

Епітет – лексико-синтаксичний троп, який виконує функцію означення, обставини чи звернення, необов'язково передає переносний смисл слова, але обов'язково містить емоційні, експресивні та інші конотації, завдяки яким виражається відношення автора до предмета. Як окремий різновид епітета, мета-

форичний епітет – це художнє, образне визначення, що створене на основі переносного значення за схожістю, яке виникає за сполучуваністю з певним словом [1, с. 68; 6].

Окрема роль у досягненні виразності належить інтенсифікаторам – словам, які передають максимальну експресію компонента значення. Перш за все, сприймається емоційне забарвлення мовної одиниці, а не саме лексичне значення слова [там само, с. 83].

Засоби виразності виглядають особливо рельєфно на тлі корпоративної та професійної лексики, які, зазвичай, є нейтральними.

Корпоративна лексика – це лексика спілкування груп людей зі спільними інтересами, сумісною діяльністю, атмосферою колективізму [2; 3; 4].

Професійна лексика – це лексика, яка вживається групою професіоналів певного кола діяльності при певних обставинах [2].

Підсумовуючи наведені положення, зазначаємо, що виокремлені поняття передають почуття, емоції, настрої і переживання в художній картині зображеного світу. Їх функціонування в текстах має важливе прагматичне та стилістичне значення.

Слова і словосполучення текстів різного жанру класифікуються на різні лексичні групи й класи. Перш за все, нейтральна лексика є основою для побудови семантичного простору тексту та може бути естетично більш чи менш цінною.

Лексика текстів англomовного детективного жанру, що досліджується нами, характеризується як нейтральна лексика, на тлі якої вживається лексика зі стилістичним забарвленням. Конотація детективного тексту здійснюється завдяки емоційному, оцінному, експресивному компонентам значення в межах контексту. На прикладі дослідженого нами детективного тексту «The Secret Garden» (1910 р.) Г.К. Честертон ми охарактеризуємо типи конотацій та засоби виразності.

Оскільки у цій статті аналізується лише один текст англomовної детективної розповіді, то аналіз ми здійснюємо комплексно, не класифікуючи різновиди мовних засобів вираження, зокрема, виразності, а показуючи у кожному уривку їх сполучуваність.

У наведеному нижче прикладі реалізовується емоційний тип конотації. Почуття й емоції є базовими елементами у сприйнятті картини зображення світу.

“His hoarse shouts brought a pale face to the study door, the beaming glasses and worried brow of Dr. Simon, who heard the nobleman’s first clear words. Lord Galloway was crying: “A corpse in the grass – a blood-stained corpse”. O’Brien at last had gone utterly out of his mind” [7, с. 19].

Завдяки вживанню таких епітетів, як worried brow, clear words; метонімії – His hoarse shouts brought a pale face, out of his mind, інтенсифікатору – utterly передаються почуття страху, тривоги, розгубленості та ін. A corpse in the grass – a blood-stained corpse, crying є засобами виразності, які виражають експресію у поєднанні зі стилістичною конотацією. Деталізований опис подій і героїв навіює паніку та ряд інших негативних емоцій.

Далі наводимо приклад, де автор використовує епітети, метафори, інтенсифікатори, порівняння, щоб досягти максимального ефекту оцінної конотації образу героя.

“A small figure with a foolishly large head drew waveringly near them in moonlit haze; looked for an instant like a goblin,

but turned out to be harmless little priest whom they had left in drawing-room” [там само, с. 25].

У цьому уривку детективного тексту зустрічаються епітети – a foolishly large head, які представляють образ священика та зневажливе ставлення до нього; метафора – moonlit haze, що передає похмурий образ природи, який доповнюється через інтенсифікатори з суфіксами експресивності відносно священика – waveringly, harmless little priest, та порівняння на основі переносного значення – like a goblin, що збагачують уяву читача скептичним образом персонажу.

Експресивна конотація в основному реалізовується в реченні завдяки інтенсифікаторам, що доповнюють смисл висловлення своєю експресією. Експресивність завжди досягається за рахунок емоційності і посилюється завдяки інтенсифікаторам. Наступний приклад це показує.

“A man cannot behead with a bodkin,” said Brown calmly, “and for this murder beheading was absolutely necessary” [там само, с. 27].

У цьому реченні застосовуються інтенсифікатори з суфіксами експресивності – calmly, absolutely для змалювання ситуації, де ведуться міркування про вбивство людини, в яких співчуття відсутнє, є лише холодний інтерес до розкриття справи.

Перейдемо до прикладів, які містять різні засоби виразності; при цьому емоційна, оцінна, експресивна типи конотацій комплексно взаємодіють між собою.

“But for whatever old causes such people might be interested in each other, their distinguished host was not specially interested in them. No one of them at least was in his eyes the guest of the evening. Valentin was expecting, for special reasons, a man of world-wide fame, whose friendship he had secured during some of his great detective tours and triumphs in the United States. He was expecting Julius K. Brayne, that multi-millionaire whose colossal and even crushing endowments of small religions have occasioned so much easy sport and easier solemnity for the American and English papers. Nobody could quite make out whether Mr. Brayne was an atheist or a Mormon or a Christian Scientist; but he was ready to pour money into any intellectual vessel, so long as it was an untried vessel. One of his hobbies was to wait for the American Shakespeare – a hobby more patient than angling. He admired Walt Whitman, but thought that Luke P. Tanner, of Paris, Pa., was more “progressive” than Whitman any day. He liked anything that he thought “progressive.” He thought Valentin “progressive,” thereby doing him a grave injustice.” [там само, с. 18].

Автор використовує інтенсифікатори – whatever, such, specially (суфікс експресивності), at least, even, so much, quite, thereby; метонімію – world-wide fame; корпоративну лексику – detective tours and triumphs, make out; епітет – multi-millionaire; метафору – to pour money, intellectual vessel; повторення – more... than, progressive; порівняння – so long as, more... than, що сприяє деталізації опису образу героя, який постає перед читачем у досить негативному світлі; виникає почуття зневаги, недоброчливості, хоча Valentin – інтелектуал, який цікавиться всім, що має розвиток у житті людини.

Для аналізу детективного тексту наведемо такий приклад:

“Since he had been supreme over French – and largely over European – policial methods, his great influence had been honourably used for the mitigation of sentences and the purification of prisons. He was one of the great humanitarian French freethinkers; and the only thing wrong with them is that they make mercy even colder than justice” [там само, с. 17].

У цьому уривку *Valentin*, представник закону, зображується як людина моралі, яка втілює ідею боротьби добра над злом у жорстокому суспільстві, що сповнене злочинністю. Завдяки вживанню таких засобів виразності, як метонімія – *French, European, freethinkers*; інтенсифікаторів із суфіксами експресивності – *largely, honourably, even*; професійної лексики – *the mitigation of sentences, the purification of prisons*; порівняння – *colder than justice* читачу передається думка про те, що зло є здоланим завдяки таким людям, отже, створюється підсилений прагматичний ефект.

Висновки. В результаті проведеного дослідження на прикладі англomовного детективного тексту підсумовуємо висновок: текст англomовного детективного жанру багатий на метафори, метонімію, епітети. На тлі нейтральної лексики виокремлюється професійна й корпоративна лексика, функціонування якої є однією з ознак детективного тексту. Конотація емоційних, експресивних, оцінних компонентів лексичного значення мовних одиниць реалізується завдяки вживанню таких засобів виразності, як інтенсифікатори, епітети, порівняння, метафори, метонімії, що здійснюють прагматичний ефект впливу на реципієнта. За нашими спостереженнями, такі лексичні одиниці створюють своєрідний контраст і підсилюють унікальність / індивідуальність стилю. У подальшому перспективою нашого дослідження є класифікація мовних засобів вираження, зокрема, виразності, на матеріалі вибіркової групи детективних текстів у прагматичному аспекті.

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: [учебник для вузов] / И.В. Арнольд. – [5-е изд., испр. и доп.]. – М.: Флинта, Наука, 2002. – 384 с.
2. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка / М.П. Брандес. – М.: Высшая школа, 1983. – 272 с.
3. Пихтовникова Л.С. Притча как жанр и как тип текста: проблема дефиниции // Л.С. Пихтовникова / Нова філологія. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – № 2 (11). – С. 216–223.
4. Пихтовникова Л.С. Тексты и методы: лингвостилистическая характеристика и интерпретация немецкой притчи как типа текста и как жанра / Л.С. Пихтовникова // Проблемы семантики слова, речення та тексту: [зб. наук. статей.]. – Вип. 8. – Київ: КДУ, 2002. – С. 259–265.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
6. Средства выразительности различных функциональных стилей. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.filologrus.narod.ru/sredstva.html>.
7. Chesterton G.K. The Complete Father Brown Stories / G.K. Chesterton // Published January 6th 1987 by Penguin Books Limited (first published 1910), Father Brown № 1–5. – УК. – Режим доступа: http://www.goodreads.com/book/show/541803.The_Complete_Father_Brown.

Цапенко Л. В. Лексико-стилистические средства выразительности в англоязычном детективном рассказе

Аннотация. В статье представлен обзор подходов к анализу эмоциональной, экспрессивной, оценочной коннотации лексических единиц на фоне нейтральной лексики, в частности корпоративной и профессиональной; выделены разновидности средств выразительности на материале англоязычного детективного рассказа.

Ключевые слова: детективный рассказ, средства выразительности, коннотация, нейтральная лексика, корпоративная лексика, профессиональная лексика.

Tsapenko L. Lexical-stylistic means of expressiveness of English detective story

Summary. In this paper there is overview of approaches upon the analysis of emotional, expressive, valuating connotation of lexical units which are based on neutral lexis particularly corporate and professional ones. The varieties of means of expressiveness were allocated in English-Language detective story.

Key words: detective story, means of expressiveness, connotation, neutral lexis, corporate lexis, professional lexis.